

МУТАХАССИСНИНГ ИНТЕГРАЦИЯСИ ВА КАСБИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ

Мойлиева Хумора Тўра қизи

Иқтисодиёт ва педагогика университети
Филология ва педагогика кафедраси стажёр ўқитувчи

Сафарова Мадина

Бошланғич таълим йўналиш 1-курс 121-22 гуруҳ талабаси
moyliyevaxumora@gmail.com

Аннотация. Мақолада замонавий кадрлар олдида қўйилаётган энг муҳим вазифалардан бири - малакали мутахассислар сифатида ўз қизиқишлари, қобилиятлари, индивидуаллиги, шахсий фазилат ҳамда хислатларини билган тарзда атрофидагилар меҳнатини оқилона ташкил этиши ва ижтимоий фойдали меҳнатнинг барча соҳаларида иқтидорли касб соҳиб сифатида фаолият кўрсатиши масалалари талқин қилинган.

Калим сўзлар: мутахассис, интеграция, ўзига хослик, тайёргарлик, билим, малака, интилиш, шаклланиш.

Abstract. The article explains one of the most important tasks of modern personnel - to organize the work of those around them in a way that they know their interests, abilities, individuality, personal qualities and characteristics as qualified professionals, and to act as a talented professional in all areas of socially useful work.

Key words: expert, integration, identity, preparation, knowledge, competence, aspiration, formation.

Аннотация. В статье раскрывается одна из важнейших задач современного персонала - организовать работу окружающих так, чтобы они знали свои интересы, способности, индивидуальность, личностные качества и особенности как квалифицированные профессионалы, выступали как талантливые профессионалы в все направления общественно полезного труда.

Ключевые слова: эксперт, интеграция, личность, подготовка, знания, компетентность, стремление, формирование.

КИРИШ

Ўзбекистан Республикаси амалга оширилаётган давлат таълим сиёсатининг асосий моҳияти баркамол шахс ва малакали мутахассисни тарбиялашдан иборатдир. Мазкур сиёсат мазмунини тўлақонли ёритишга хизмат қилувчи Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни ҳамда “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да баркамол шахс ва малакали мутахассисни тарбиялаш жараёнининг умумий моҳияти, муҳим босқичлари, узлуксиз таълим тизими доирасида фаолият юритувчи таълим муассасалари олдида турган вазифалар, уларнинг ижобий ечимини кафолатловчи омиллар, таълим ва тарбия самарадорлигини таъминловчи асосий тамойиллар кўрсатиб берилган. Ушбу ҳолат барча босқичларда амалга оширилувчи педагогик фаолиятнинг муйаян тизими, изчиллик ва ўзаро боғлиқликда йўлга қўйилишига имкон беради. [1].

Касбий фаолиятнинг самарадорлиги шартларидан бири мутахассиснинг касбий тайёргарлиги ҳисобланади. Касбий тайёргарлик деганда унинг руҳияти ва жисмоний соғлиғи ҳамда ҳолати, ундаги сифатларининг бажараётган фаолият талабларига мослиги даражаси тушунилади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Машхур рус психологи К.К.Платонов: “Мутахассиснинг касбий тайёргарлиги бу ўзининг муайян касбий фаолиятини бажаришга қодир ва тайёргарлик кўрган деб ҳисобловчи ва уни бажаришга интилувчи шахснинг субъектив ҳолатидир”, - деб ҳисоблаган. [3].

Мутахассиснинг касбий тайёргарлиги мураккаб кўп даражали ва тизимли психик кўриниш шаклга эга бўлиб, биринчи навбатда одамнинг шахсий кўриниши асосий ўрин эгаллайди. Шу билан бирга касбий тайёргарлик мутахассисда керакли даражада жисмоний соғлиқни, касбий фаолият учун зарур бўлган жисмоний сифатлар шаклланганлиги ва ривожланганлигини талаб қилади. Чунки ҳар қандай касбий фаолият инсонинг қандайдир куч, жисмоний энергия сарфлашини кўзда тутади.

Мутахассиснинг касбий тайёргарлигида иккита ўзаро боғлиқ бўлган томонларни кўрсатиш мақсадга мувофиқ. Бу ўзаро боғлиқ томонлар психологлар М.И.Дьяченко ва А.М.Столяренколар томонидан ишлаб чиқилган бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

1. Шахснинг касбий фаолиятга дастлабки салоҳиятли тайёрлиги. Мутахассиснинг бу тайёрлиги қуйидагилардан иборат бўлади, яъни статик компонентлар касбий фаолиятнинг психик асослари, билим, кўникма, малакалар касб учун муҳим ҳисобланган шахснинг сифатлари, унинг муносабати, мазмун ва қадриятлари афзалликлари ҳамда умуман шахснинг зарур бўлган касбий имкониятлари даражаси;

2. Шахсининг касбий фаолиятга бевосита айна вақтдаги тайёрлиги. Мутахассиснинг касбий тайёрлигининг ушбу томони тезкорлиги, ўзгарувчанлиги, ҳар қандай ҳолат ва шароитда аниқ масалаларни ечиши, мутахассиснинг руҳий ва жисмоний ҳолати, жамоадаги маънавий- психологик муҳитга боғлиқлиги билан ифодаланади.

Мутахассиснинг бевосита психологик тайёргарлиги дастлабки тайёргарликни фаоллаштириш натижаси сифатида иштирок этади. Мутахассиснинг касбий фаолиятга дастлабки салоҳиятли тайёрлиги бевосита айна вақтдаги тайёрлигининг асоси ҳисобланади. Шунинг учун мутахассисни олий ўқув юртида тайёрлаш унда касбий фаолият учун етарли бўлган сифатларни шакллантириш лозим. Баъзи вақтларда ҳатто касбий масалаларни ҳал этишга яхши тайёргарлик кўрган мутахассис ҳам зарур пайтда керакли фаолият учун тайёр бўлмай қолиши мумкин, яъни касбий хулқи ва фаолиятини руҳий бошқариш етарли даражада бўлмайди. . [2]. Бундай ҳолатда фаолиятни муваффақиятли амалга ошириб бўлмайди ёки самарасиз бўлади.

Кўришиб турибдики, мутахассиснинг касбий тайёрлиги унда касбий билимдонликни керакли даражасини, касбий маҳоратини ҳамда ўзини бошқариш, ўзини керакли фаолиятга йўналтиришга, ўзининг касбий (маънавий шахсий ва жисмоний) имкониятларини ҳал этишга йўналтира билиш қобилияти мавжудлигини назарда тутаяди.

Мутахассиснинг касбий тайёрлигининг асосий ва энг мураккаб томони бу психологик бўлиб мутахассис руҳиятининг касбий тайёргарлиги ҳисобланади. Бу мутахассис психикаси руҳий кучларининг касбий масалаларни ҳал этишга ўзининг вазифаларини бажаришга тайёрлиги ва йўналганлиги даражасидир.

НАТИЖАЛАР

Мутахассис руҳиятининг касбий тайёрлигининг асосий таркибий қисмлари қуйидагилардан иборат:

- Йўналтирувчи интеллектуал билиш. Бу таркибий қисми мутахассис шахсининг билиш соҳасини ўз ичига олади: касбий идроки, фикрлаши, тасаввур, хотираси, диққатини ва булар биргаликда мутахассис шахсининг касбга интеллектуал тайёрлигини ташкил этади.

- Мотивацион тайёрлиги. Мутахассиснинг мотивацион тайёрлигининг асослари ўз касби мутахассислигини тушуна олиши, ўзида позитив муносабати таркиб топтира олиши ўзини баҳолай билиш фаолиятига қизиқишлари ҳисобланади. Олий ўқув юрти шароитларида мутахассисни тайёрлашда касбий фаолиятга мотивацион тайёрлиги талабаларнинг касбий ва шахсий

ривожланишига ва таълим олиш жараёнида ўзини ривожлантириш мавжуд мотивацион доиранинг йўналтирилганлигида намоён бўлади.

- Ижрочилик. Бу таркибий қисми касбий маҳоратни (билим малака кўникмалар), касбий хулқ одатлари каби муҳим касбий сифатларнинг тўплами, касбий қобилиятларни ривожланганлик даражаси ва мутахассиснинг иродавий тайёрлиги, унинг хулқи ва фаолияти давомида ўзини бошқаришга қодирлиги, операционал функцияли тайёргарликни ўз ичига олади.

Мутахассиснинг касбий тайёргарлигининг асосини шахснинг касбий йўналганлиги ва касбий маҳорати ташкил этади.

Ҳозирги замон мутахассисининг касбий тайёргарлигида унинг коммуникатив тайёрлиги алоҳида аҳамиятга эга. Бундай тайёргарлик мутахассисда одамлар билан касбий муҳит билан конструктив ва самарали ўзаро яқин алоқалар, ходимлар ва раҳбарлар билан амалий ва шахсий ўзаро муносабатларга тайёрлиги ва бундай ўзаро муносабатларни ўрната олишга ҳамда ривожлантиришга қодирлигини кўзда тутди. . [3].

Шахснинг коммуникатив тайёрлиги фақатгина одамнинг нутқий маданияти етарлича даражада ривожланганлигида у сўз ва тилдан тўғри фойдаланишни билганидагина мавжуд бўлади. Шахснинг нутқий маданияти унинг фикрлаш маданияти ривожланганлигининг кўрсаткичи ҳисобланади. Шунинг учун мутахассиснинг шахсий ва касбий камол топишини муҳим шартларидан бири унинг касбий нутқий маданиятини ривожлантириш ҳисобланади.

Мутахассиснинг коммуникатив тайёрлиги, унда эмпативликни, хушмуомалаликни, дўстоналиликни, ўртоқлик ҳиссини, жамоатчиликни ривожлантиришни, касбдошлари билан ўзаро алоқалар муносабатларга тайёрлиги ва қодирлигини, ўзаро муносабатларда кераксиз кескинликларни юзага келтирмасликни, юзага келган қийинчиликни тўғри ҳал эта билишни, ишда ходимлар, касбдошлари билан муносабатларда муроСага келишни кўзда тутди.

Мутахассис фаолияти муваффақиятлилигини яна бир муҳим шарти унинг касбий ва шахсий жиҳатдан тайёрлиги ва қодирлиги ҳисобланади. Бу йўналишда унинг фаоллиги даражаси иштирок этади. Касбий масалаларни ҳал этишда, ходимлар, касбдошлари билан ўзаро муносабатларда ҳам ўзини тўла ва ҳар томонлама кўрсатишга интилишдан иборат бўлади. . [4].

МУҲОКАМА

Мутахассиснинг бундай ўзини ташкил этиш кўп жиҳатдан унинг муваффақиятга эришиш истагига ва интилишига боғлиқ бўлади. Замонавий

психологияда муваффақият муаммосига бағишланган кўплаб ишлар мавжуд бўлиб уларда мазкур муаммо амалий ва назарий жиҳатдан ўрганилган.

Муваффақият деганда шахсинг ўз олдида қўйган мақсадларига эришиш тушунилади. Одамнинг бажараётган ишини муваффақиятлилигини ҳис этиши иккита ҳал этувчи вазиятларга боғлиқ бўлади. Ҳақиқий натижа ва ушбу вазиятларда унинг қизиқишлари даражасига, улар одам ўз фаолиятида қўйган мақсадларини ифода этиш шакли сифатида иштирок этади.

Касбий фаолият жараёнида муваффақиятга эришишда мутахассиснинг шахсий хусусиятлари муҳим роль ўйнайди. Ҳаётини муваффақиятга эришиш учун зарур бўлган кўплаб шахсий сифатлар ҳақида В.Крофорд ўзининг “Сухбат ва мунозара” китобида Конфуцийнинг ғоясига таяниб дўстоналикни, доноликни ва ботирликни кўрсатади. Муаллиф одамга ишида муваффақиятга эришиш учун нима этишмаслигини аниқлаш мақсадида қизиқарли методикани ишлаб чиқди. В.Крофорд ҳозирги замон мутахассиси муваффақиятга эришиш учун кўрсатилган 3 та тушунчадан ташқари касбий маҳорат ҳам кераклигини айтиб ўтди. Касб танлашга барча даврларда алоҳида эътибор берилиб келинган. Бугун ҳам мамлакатимиз таълим тизимида туб ислоҳотлар олиб борилаётган бир вақтда касбга йўналтиришга бўлган қизиқиш тобора ортиб бормоқда. . [5].

Жамиятни ижтимоий ва миллий эҳтиёжлар асосида ислоҳ қилиш, юксак инсонпарварлик ғояларига боғлиқ эканлигини ҳаёт кўрсатиб турибди. Бугунги миллий эҳтиёж халқ таълими муассалари, яъни умумий ўрта таълим мактабларининг 8-9 синф ўқувчиларини касб танлашга йўллаш ишларида катта талаблар қўймоқда.

Шу мунасабат билан ўқувчи ёшларга илм-фан асосларининг мустаҳкам билимларини сингдириш, уларда юксак онглиликни тарбиялаш, умуминсоний ахлоқийликни шакллантириш, ёш авлодни турмушга ва меҳнатга, ижтимоий зарур касбларни онгли равишда танлашга тайёрлаш ҳозирги кун таълим тизимининг вазифасидир.

Ушбу вазифани амалга ошириш давомида касбга йўналтириш ишларида таълим тизимини бошқарувчиларнинг қуйидаги босқичлари аниқланди :

- дастурий материалда касбга йўналтирувчи материални киритиш мақсадга мувофиқ бўлган мавзуларни белгилаш;
- у ёки бу мавзу мазмунига тегишли кўرғазмали қурооллар, электрон версияларини танлаш;
- халқ хўжалиги тармоқлари тўғрисидаги ва мазкур фанга оид дастурий материал билан боғлиқ асосий касблар ҳақида адабиётни ўрганиш. Бунда ўз иқтисодий тумани ҳудудидаги касбларни алоҳида ўрганиши, ўқувчиларни таништириши мумкин бўлган касблар рўйхатини аниқлаб олиши;

- ўқувчиларни қизиқишлари ва майилларини ўрганиш, буларни ўқувчилар ва синф раҳбарлари билан муҳокома қилиш, натижаларини қайд этиш;

- ўқувчиларни ўрганилаётган фанга боғлиқ касбларга қизиқиш ва ҳавасларини шакллантириш мақсадида улар билан яккама-якка ишларни мунтазам равишда олиб бориш;

- таълим муассасаларида касбга йўналтириш хоналарини мазкур фанни ўрганишга боғлиқ касбларга оид материаллар билан мунтазам равишда янгилаб туриш;

- касбга йўналтириш, педагогика ва шахс психологиясига доир ва уни ўрганиш методларига оид ўз билимларни чуқурлаштириш ва мукаммаллаштириш ишлари.

Ушбу босқичларни муваффақиятли тарзда амалга ошириш учун ҳар бир таълим бошқарувчилари албатта ёш авлодни онгли равишда касб танлашга тайёрлаш ёшларни ҳар томонлама ва уйғун ривожлантиришнинг муҳим шарти сифатида қаралмоқда. Бу шахсни ғоявий-сиёсий, ахлоқий, меҳнатсеварлик, ақлий, эстетик ва жисмоний жиҳатдан камол топтириш билан, яъни бутун таълим-тарбия жараёни, унинг бутун комплекси билан узвий бирликда ва ҳамжиҳатлик билан амалга оширилиши керакдир. . [6].

Касб тўғри танланганда улар ўз қобилиятларини ва қизиқишларини яхшироқ рўёбга чиқаришлари ҳамда жамиятга кўпроқ фойда келтириши мумкин.

ХУЛОСА

Хулоса ўрнида шуни айтиш лозимки замонавий кадрлар олдида қўйилаётган энг муҳим вазифалардан бири - малакали мутахассислар сифатида ўз қизиқишлари, қобилиятлари, индивидуаллиги, шахсий фазилат ҳамда хислатларини билган тарзда атрофидагилар меҳнатини оқилона ташкил этиш ва ижтимоий фойдали меҳнатнинг барча соҳаларида иқтидорли касб соҳиби сифатида фаолият кўрсатишдир ва етук малакали кадрларга бўлган эҳтиёжни қондиришдан иборатдир.

Ҳозирги замонавий тадқиқотлар муваффақиятга эришиш учун қуйидаги асосий шарт-шароитларни кўрсатади: мутахассис ўзига ишонган бўлиши керак; мақсадга эришишга кучли интилиш бўлиши керак; нимага эришиш истагини аниқ билиши керак; ишга позитив йўналганлик; омад алоҳида муваффақиятларни кўра билиш ва шу пайтда қувонч ва бахтни ҳис этиш зарур. [7].

Тадқиқотлар натижаларига кўра одамнинг ҳаёти ва касбий фаолиятидаги муваффақият ўртасидаги узвий боғлиқлик борлигини кўрсатади. Шунинг учун

мутахассиснинг тайёргарлик жараёнида юзага келадиган объектив ва субъектив омилларни ролини ўрганиш муҳимдир. Айниқса, мутахассис шахсини назарий билимлар билан қуроллантириш билан бирга амалий билим, тажриба ва кўникмаларни шакллантириш лозим.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Қўйсинов О.А. Касб таълим ўқитувчиларининг касбий-ижодий компетентлигини шакллантириш. «Ўзбекистон олий таълим тизимида кадрлар ресурсларини бошқариш ва ривожлантириш» мавзусидаги республика семинари материаллари. 2014 22 -23 январь. 31-34 б.
2. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя // Педагогика. – 2001. – № 10. – с. 56-61.
3. Маркова А.С. Технология массового тестирования студентов: Учебное пособие. – М., 1996.
4. Муслимов Н. Бўлажак касб таълим ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш. 2013 й.
5. Мутахассислик фанларини ўқитиш методикаси. Тошкент, 2010. 400 с.
6. Назарова Б.А. Касб-хунар коллежи ўқитувчилари касбий компетентини тарбиялашнинг психологик муаммолари. // Олима аёлларнинг фан-техника тараққиётида тутган ўрни. Республика илмий-амалий анжумани материаллари.- Тошкент.2007.- Б.76-78.
7. Jumaeva Sh.S.Miasto Przyszłości Kielce 2022 .The Role of Popular Culture in Youth Education. Vol. 29 (2022): *Miasto Przyszłości*.50-51p